

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 17. 08. 2022)

Publikace ***Epocha salonů. České salonní umění a mezinárodní výtvarná scéna 1870-1914***, již koncepčně připravili editoři **Aleš Filip** a **Roman Musil**, představuje a zvýznamňuje tento svébytný fenomén komplexně i inovativně. Usiluje o překonání stávajících (domácích) pohledů na umění salonu, resp. salonní umění: „Stále se potýkáme se simplifikujícím náhledem na salonní umění, založeným na nekriticky přejímaných soudech z dobových polemických vyjádření, zejména z počátku 20. století. V návaznosti na předchozí výzkum je třeba to změnit, prozkoumat principy a mechanismy salonního umění, přiblížit reprezentativní díla a zároveň vyzdvihnout jejich tvůrce, mnohdy zapomenuté nebo vnímané v jiných kontextech“ (s. 46). Kniha se přitom zaměřuje především na malířská díla, krom toho ale také na sochařství, kresbu a grafiku a zdůrazňuje interakce mezi českým uměním a mezinárodní scénou ve sledovaném období (přispívá tak i k dalšímu průzkumu mezikulturních vztahů a výměn na spojnicích mezi Paříží, Mnichovem, Vídní a Prahou). Zahrnuje reprezentativní množství reprodukcí, graficky ji upravil Jiří Mičkal a vyšla u příležitosti nadcházející stejnojmenné výstavy v Západočeské galerii v Plzni (od 28. září 2022 do 5. března 2023).

Roman Prahl *Předmluvou i úvodem* konstatuje obtíže s obsahy pojmů salonní umění a umění salonu, přičemž zmiňuje „vějíř charakteristik“ relevantní pro přítomnou publikaci: „jako [umění] neutrální – umění v médiu oficiální velko-výstavy, jako tvorba charakterizovaná typicky salonními sužety a konečně i jako fenomén sociologie umění – umění v sepětí se středními vrstvami společnosti, jejich vkusem a očekáváním“ (s. 7). Sám upřednostňuje hledisko sociologické: „Salonní umění reprezentovalo ‚střední proud‘ tvorby. Salon umění charakterizovala idea evoluce. Adresátem byly především středostavovské vrstvy na vzestupu a salonní proud zprostředkoval kompromisy mezi akademismem a raným modernismem“ (s. 9).

Editoři Aleš Filip a Roman Musil v následujícím zastřešujícím a stěžejním textu *Cesty k salonnímu umění* mj. v širších souvislostech a ostřeji osvětlují zmíněné ústřední pojmy v historických proměnách i z hlediska inspirací novějšími kunsthistorickými pracemi světové i domácí provenience. „V současné době je salonní umění hodnoceno nejen jako produkt určený pro trh, ale také jako specifický umělecký fenomén, který napomohl k formování tvorby národních škol, utváření vkusu a estetických preferencí širší veřejnosti a určení základních konceptů výtvarné kritiky. Salonní umění můžeme definovat několika způsoby: 1) jako tvorbu vystavovanou na velkých výročních přehlídkách – salonech, 2) jako díla žánrového malířství a sochařství, 3) jako střední proud dobové umělecké produkce – mezi akademismem a modernou“ (s. 18). Autoři na

tomto základě formulují i otázky týkající se mj. kalkulů či nápodoby pro úspěch, hranice mezi uměním a kýčem, vlivů požadavků trhu, resp. (ne)vkusu (většinového) publika či zprostředkující role výtvarné kritiky. Českost umění přitom uzuálně určují místem narození a kontakty s rodnou zemí. V další rovině definují salonní umění příznačně jeho symptomatickými tematickými okruhy: „nacionalizace krajiny, etnografie a folklorismus, exotismus a orientalismus, mikropříběhy ze všedního života, svět dětí a zvířat, Pravda umění a půvaby Pařížanek“, tedy „na nejvyšším místě stála historická, náboženská a mytologická tematika“ (s. 30 a 31).

Vedle artefaktů kniha sleduje reflexe výstav v dobovém tisku, čerpá z archivních pramenů, usiluje o rekonstrukci socioekonomických vztahů a struktur; registrovány tu jsou i „intermediální“ výtvarné odkazy na literaturu, divadlo nebo hudbu, dále genderové otázky a možnosti. „Inspirativní může být další zkoumání atraktivity a vlivu mimetického umění i charakteru jeho intermediálních relací. Dědictví salonního umění můžeme nazírat trojím způsobem: buď jako poznání a propagaci historických salonních děl, historiografií umění dlouho opomíjených [...]; nebo jako rezonanci historického salonního umění u současných umělců [...]; nebo jako převzetí určitých výstavních principů“ (s. 48).

Tyto intence sledují a konkretizující navazující studie. Zásadní zahraniční salonní prostředí a podněty v souvislosti s českými umělci a jejich angažmá sledují příspěvky Markéty Theinhardtové *Hvězdy Pařížských salonů. Od Čermáka ke Kupkovi* a Caroline Sternberg *Mnichovský Skleněný palác jako odrazový můstek pro malíře ze zemí Koruny české (1869–1914)*. Aleš Filip (*Dům umělců v souřadnicích umělecké výměny mezi Vídní a zeměmi Koruny české*) vyznačuje podstatné směry umělecké komunikace v síti vztahů s vídeňským centrem. Tomáš Sekyrka (*Výstavy Krasoumné jednoty pro Čechy, jejich publikum a umělci*) podrobně dokumentuje rozsah a přínos výstavní praxe Krasoumné jednoty. Pražské salony tohoto spolku jako svého druhu reprezentaci podob a působnosti českého výtvarného dění (zahrnující i ukázky zahraniční tvorby) v reflexi dobové kritiky a publicistiky od sedmdesátých let 19. století do prvního desetiletí 20. století zevrubně zachycují Aleš Filip a Roman Musil (*Proměny salonního umění na výročních výstavách Krasoumné jednoty v Praze*). Cenný a pečlivě vypravený je rozměrný oddíl *Medailony vybraných českých salonních umělců* (připravila jej z větší části Šárka Leubnerová, dále se na něm podíleli Aleš Filip, Michaela Kořistová a Caroline Sternberg), zahrnující hesla 95 výtvarníků a výtvarnic, vždy se stručnou, biograficky ukotvenou charakteristikou, informacemi o zastoupení na výročních a světových výstavách, oceněních, o členství ve spolcích a profesních organizacích, o zastoupení děl ve sbírkotvorných institucích a výběr ze sekundární literatury.

Kniha získala v květnu t. r. hlavní Cenu Gloria musaealis jakožto Muzejní publikace roku 2021, jistě též jako ocenění dlouhodobé programové činnosti Západočeské galerie – viz např. předchozí projekty *Uměním k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914* (2006), *Gabriel von Max (1840–1915)* (2011) a *Mnichov a země Koruny české (1870–1918). Umělecká výměna* (2015). V *Epoše salonů* jde o průzkum rozsáhlé a specifické oblasti, který je promyšleně

koncipovaný a usiluje o široký záběr jevů, jež salonní materiál nabízí. Obzíravě stratifikační povaha knihy odpovídá všestranné (encyklopedicky shrnující) povaze tohoto materiálu, nestaví tudíž do popředí momenty dynamizující, esteticky kontroverzní či polemické (i když do salonů setrvale pronikala díla moderní, vymykající se povahy, reprezentující kupř. secesní trendy).

Z literárněhistorického hlediska může být zvolený přístup k salonnímu umění inspirativní vrstevnatým zájmem o tzv. střední proud. Umožňuje vnímat či oživovat široké spektrum literární umělecké tvorby v jeho setrvalosti a setrvačnosti – často v historiografických obrazech zastíněné zvýrazňováním momentů proměn a vývojovými impulsy i imperativy, byť v reálné dobové situaci a z širšího sociologického pohledu se s novými, polemickými výboji poměrně dlouho úspěšně vyrovnává nebo se s nimi prolíná. Střední proud literární tvorby by bylo možné – obdobně jako v oblasti výtvarné – typologicky vyznačit úsilím o národní i společenskou reprezentativnost, tendencí k akademizaci a institucionalizaci umělecké tvořivosti, ohledy na vkus středních či většinových vrstev čtenářů, rysy nevyhraněnosti, vnějškovosti a módnosti, ale i funkcemi osvětovými a významem všeobecně kultivujícím. V daném období představuje střední proud produkce generace ruchovsko-lumírovské a jejích následovníků, která je parciálně různě a souhrnně stěží vymežitelná a která po desetiletí na literární scéně z pohledu čtenářského očekávání a přijetí, popularity a „mocenských“ pozic vlastně setrvale dominovala. Proti ní se právě pro „středněproudé“ charakteristiky různorodým způsobem, odmítavě i revolučně vymezovali modernisté, zvláště tzv. generace devadesátých let, jejíž činnost zároveň utvářela podloží, zakládající a podmiňující možnost změn v hledání estetické autentičnosti a jedinečnosti.

Aleš Filip / Roman Musil (Eds.): *Epocha salonů. České salonní umění a mezinárodní výtvarná scéna 1870–1914*. Brno / Plzeň: Galerie a nakladatelství Stará pošta / Západočeská galerie, 2021, 464 s.

www.ipsl.cz